

УДК 657.92 (075.8)

Є.А. ФРОЛОВ, Є.Ю. ПАРШИНА

Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського „ХАІ”, Україна

ПРОБЛЕМИ ВАРТІСНОЇ ОЦІНКИ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Доведено необхідність освоєння та поширення потоку інновацій, що передбачає використання об'єктів інтелектуальної власності. Визначено, що використання зарубіжних методів оцінки інтелектуальної власності призводить до значних труднощів, а іноді і до неможливості їх використання. Виявлені основні проблеми вартісної оцінки інтелектуальної власності та нематеріальних активів. Надано рекомендацій до вирішення визначених проблем.

ринкова економіка, соціально-економічна криза, українські підприємці, світовий досвід, комерційне використання, об'єкти інтелектуальної власності, методи оцінки, проблеми вартісної оцінки

Вступ

Процеси переходу до ринкової економіки, що відбуваються у теперішній час в Україні, зумовили виникнення деяких наслідків.

Одним з них є те, що помилки політичного керівництва, допущені у ході реформ, призвели до різкого спаду виробництва та послаблення науково-технічного потенціалу, а впроваджені перетворення виявились болісними для більшості населення країни, оскільки помітно зменшили їх рівень життя. Зрозуміло, що для виходу із соціально-економічної кризи та подальшого подовження курсу реформ основна увага повинна приділятися реальному сектору економіки з послідувочою орієнтацією його на виробництво конкурентоспроможної продукції.

Цей висновок підтверджує і світовий досвід, згідно з яким вихід із кризи починається з наростаючого освоєння та поширення потоку інновацій, що передбачає, в свою чергу, широке комерційне використання об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ).

Формування проблем. Комерційне використання такого специфічного товару, яким є ОІВ, як в рамках вітчизняної економіки, так і у зовнішньоекономічній діяльності поставили перед українськими підприємцями проблему вартісної оцінки об'єктів інтелектуальної власності, оскільки неможливо ефе-

ктивно розпоряджатись власністю, не знаючи її вартості.

При цьому потреба у визначенні ціни на ОІВ не вичерпується продажем окремих патентів, авторських прав чи ліцензій, тобто операціями купівлі-продажу.

Вартісна оцінка ОІВ необхідна при приватизації підприємств, при вкладі ОІВ в статутний капітал (СК) знов створюваних підприємств, для зниження оподаткування бази та при наданні прав на використання винаходів у вигляді ліцензій. Таку оцінку необхідно проводити при визначенні розміру понесеного збитку, а також при інвестуванні фінансових капіталів на створення продукції з використанням ОІВ та ноу-хау і т.д.

На сьогоднішній день опублікована значна кількість робіт, які присвячені питанням оцінки об'єктів інтелектуальної власності та нематеріальних активів [1 – 4]. Як витікає з літературних джерел, більшість досліджень в області теорії та практики оцінки вартості різних активів виконано західними економістами. Спроби українських спеціалістів використовувати неадаптований до економічних умов країни закордонний досвід та методи оцінки вартості ОІВ і нематеріальних активів призводять до значних труднощів, а іноді і до неможливості використання іс-

нуючих західних методик. Це обумовлено, насамперед, значними відмінностями зарубіжних правових норм, систем обліку та звітності від українських; недостатньою кількістю в Україні інститутів, здійснюючих збір та обробку необхідної для оцінки вартості статистичної інформації, нерозвиненістю ринку купівлі-продажу ОІВ.

У зв'язку з цим розробка методів та стандартів оцінки, а також адаптація зарубіжного досвіду оцінки ОІВ та нематеріальних активів до існуючих українських економічних та правових умов являються задачами наших експертів у цій області.

Також складність оцінки ОІВ обумовлена тими обставинами, що принципово неможливо розробити її єдину універсальну методіку. Єдина методіка не може враховувати всю сукупність особливостей практичного використання конкретних об'єктів ОІВ. На практиці звичайно проводять розрахунок обґрунтованої ринкової вартості інтелектуальної власності одночасно кількома методами і обумовлюють отриманий кінцевий результат, як підрахований за найбільш придатним до даного випадку методом та найбільш повно задовольняючий пред'явленим вимогам.

Загально визнано, що для оцінки вартості різних ОІВ і нематеріальних активів існують, принаймні, три основних альтернативних підходи: ринковий (порівняльний), дохідний, затратний.

Ринковий підхід заснований на знанні ринкової інформації про угоди з аналогічною інтелектуальною власністю, але така інформація далеко не завжди доступна.

Дохідний метод заснований на оцінці здатності інтелектуальної власності приносити дохід, що вимагає достатньо точного знання про ринкові перспективи товару, в якому використовується оцінюєми об'єкт.

Затратний підхід заснований на розрахунку затрат, необхідних для повного відтворення об'єкта власності, що включає: заробітну плату дослідниць-

кого персоналу з витратами, пов'язаними зі створенням досвідного зразка, встановленням контролю якості, тестуванням та процедурою отримання патенту, витрати, пов'язані з доведенням ОІВ до стадії, придатної для використання і т.д. Однак практика стверджує, що понесені витрати взагалі рідко можна віднести до майбутнього успіху на ринку.

З аналізу літератури можна визначити, що на вартість ОІВ (NPV – чиста поточна вартість) мають вплив наступні фактори:

- обсяг продажів (V);
- ціна продукту (P);
- витрати (C);
- період прогнозування (t);
- ставка дисконтування (k).

Цю залежність можна виразити наступною функцією:

$$NPV = f(V, P, C, t, k). \quad (1)$$

Найбільший вплив серед цих факторів мають обсяг продажів та ціна продукції, бо вони стоять на першому місці серед чинників провалу товарів на ринку.

В свою чергу, на кожен з цих факторів мають вплив інші показники:

1. Обсяг продажів можна представити функцією

$$sV = f(Pp, Ps, Y, Ts, N, Plc) \quad (2)$$

де sV – обсяг продажів;

Pp – ціна продукту;

Ps – ціна продукту-замінника;

Y – дохід споживачів;

Ts – поточні смаки та переваги споживачів;

N – демографічні фактори, включно національні особливості;

Plc – стадія ЖЦТ.

2. На основі проаналізованої літератури припустити ціну можна представити як функцію наступних змінних:

$$P = f(Cp, Cn, Com, M), \quad (3)$$

де P – ціна;

C_p – витрати виробництва;

C_n – чисельність групи споживачів;

C_{om} – доля конкурентів на ринку;

M – особливості ринка.

3. Вивчення літератури показало, що витрати залежать як від прямих, так і від похідних факторів. Функціонально залежність витрат від зазначених вище факторів можна представити виразом

$$C = f(iV, D_{pc}, Cl, Cc, Cr), \quad (4)$$

де C – витрати;

iV – обсяг виробництва;

D_{pc} – тривалість виробничого циклу;

Cl – вартість праці;

Cc – вартість капіталу;

Cr – вартість сировини.

При визначенні собівартості одиниці продукту з використанням ОІВ необхідно обрахувати наступні витрати:

– сировина, матеріали, комплектуючі матеріали;

– амортизація нематеріальних активів;

– заробітна плата з нарахуваннями на неї при виробництві та реалізації товару;

– інші витрати, до того ж на оренду приміщень, комунальна плата; знос устаткування;

– прибуток.

4. Аналіз літератури показав, що період прогнозування залежить від наступних факторів

$$t = f(Pd, Po, M), \quad (5)$$

де t – період прогнозування;

Pd – період ринкової дифузії;

Po – період морального старіння продукту;

M – особливості ринка.

5. Функціонально ставку дисконтування можна представити залежністю

$$k = f(krf, Rp), \quad (6)$$

де k – ставка дисконтування;

krf – безризикова ставка;

Rp – ризикова премія.

Всі ці фактори є необхідними при раціональному розрахунку вартості ОІВ, однак не всі вони враховуються в існуючих методиках [5 – 7].

Ключовими проблемами оцінки вартості нематеріальних активів та ОІВ є:

1. Протиріччя та неоднозначність нормативно-правових актів України, регулюючих склад та сутність нематеріальних активів та інтелектуальної власності.

2. Відсутність методів, дозволяючих достовірно враховувати рівень ризиків, пов'язаних з нематеріальними активами та ОІВ, в умовах нерозвинутості фондового ринку та ринку купівлі-продажу подібних об'єктів.

3. Відсутність методів в рамках порівняльного (ринкового) підходу, дозволяючих достовірно розраховувати вартість нематеріальних активів і ОІВ, у зв'язку з нерозвиненістю ринку купівлі-продажу подібних об'єктів та недостатньою кількістю інститутів, накопичуючих інформацію про подібні угоди.

4. Існуючі методи оцінки нематеріальних активів та ОІВ у рамках затратного підходу не в повній мірі враховують теорію вартості грошей у часі, оскільки базуються тільки на інфляційній зміні вартості грошей і не враховують можливості грошей приносити дохід при умовах їх розумного інвестування в альтернативні проекти.

5. Недостатня кількість методів підсумкового узгодження вартості нематеріальних активів та ОІВ.

Рекомендації до вирішення проблем

Комерційне використання ОІВ поставило перед українськими підприємцями та владою проблему їх вартісної оцінки. Основні питання, які необхідно вирішити для ліквідації цієї проблеми, це:

– узгодження протиріч та неоднозначності нормативно-правових актів України стосовно ОІВ;

– розроблення та впровадження методів, дозволяючих враховувати рівень ризиків, пов'язаних з нематеріальними активами та ОІВ;

- необхідність формування розвинутого фондового ринку та ринку купівлі-продажу об'єктів, подібних ОІВ;
- створення достатньої кількості інститутів, які би в повному обсязі накопичували інформацію про подібні угоди;
- розширення власного досвіду українських експертів стосовно вартісної оцінки ОІВ та нематеріальних активів та формування універсальних методик для їх оцінки [8, 9].

Висновки

На сучасному етапі розвитку українського суспільства питання інтелектуальної власності є дуже важливим для кожного підприємства та загалом для економіки України. Інтелектуальна власність почала здійснювати значний вплив на економічну діяльність підприємств, стала її невід'ємною частиною.

З проаналізованих літературних джерел можна зробити висновок, що існує цілий ряд невирішених питань стосовно ідентифікації та оцінки інтелектуальної власності. Необхідні більш глибокі дослідження у сфері інтелектуальної власності, ідентифікації нематеріальних об'єктів, створення нових методів для оцінки їх вартості.

Література

1. Андреев Г.И., Смирнов С.А., Витчинка В.В. Оценка интеллектуальной собственности. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 351 с.

2. Бромберг Г.В. Интеллектуальная собственность. Основной курс: Учеб. пособие. – М.: Приориздат, 2004. – 463 с.

3. Зинов В.Г. Управление интеллектуальной собственностью. – М.: Дело, 2003. – 511 с.

4. Крайнев П.П. Интеллектуальна економіка: управління промисловою власністю. – К.: Ін Юре, 2004. – 444 с.

5. Пузыня Н.Ю. Оценка интеллектуальной собственности и нематериальных активов. – СПб.: Питер, 2004. – 350 с.

6. Святоцький О.Д. Питання інтелектуальної власності. – Україна: Акад. прав. наук України, 2005. – 233 с.

7. Судариков С.А., Грек Н.Г., Бахренькова К.А. Экономика и интеллектуальная собственность. – М.: Издательство деловой и учебной литературы, 2005. – 511 с.

8. Кристенсен К.М., Рейнор М.Е. Решение проблемы инноваций в бизнесе: Как создать растущий бизнес и успешно поддержать его рост. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2004. – 289 с.

9. Олехнович Г.И. Интеллектуальная собственность и проблемы ее коммерциализации. – Минск: Амалфея, 2003. – 127 с.

Надійшла до редакції 23.11.2006

Рецензент: канд. екон. наук, доцент С.Є. Ткаченко, Українська державна академія залізничного транспорту, Харків.